

№ 47 (448)
Снежань 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Жыву ў Беларусі: конкурс вучняў-даследчыкаў – **стар. 2**

Фальклорныя запісы: якім будзе канец свету? – **стар. 3**

У памяць: святлейшы Іван Гаўрылавіч – **стар. 6**

Віншуем землякоў з Нараджэннем Хрыстовым!

Фота з сайта tomasztomaszewski.com
Падрабязней пра выставку фотамайстра – стар. 5

12 снежня на гістарычным факультэце БДУ прайшоў форум «Роля фальклору ў развіцці беларускай нацыі на сучасным этапе». У ім бралі ўдзел студэнты, магістранты і аспіранты некалькіх сталічных ВНУ – Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Інстытута турызму пры Беларускам дзяржаўным універсітэце фізічнай культуры.

Арганізатарам форуму, яго натхняльніцай выступіла студэнтка гістарычнага факультэта Кацярына Шэйка, якая пра фальклор ведае не па кніжках. Кацярына ўжо на працягу некалькі гадоў удзельнічае ў фальклорным фестывалі «Берагіня» (выступае з ансамблем «Рудабельскія зорачкі»), што ладзіцца ў Акцябрскім раёне, таму яе асабістая цікаўнасць і захапленне сыгралі галоўную ролю ў правядзенні мерапрыемства. На пытанне, чаму была абрана менавіта такая форма правядзення, К. Шэйка адказала, што форум – гэта найлепшы варыянт, які дазволіў сумясціць у сабе рысы і канферэнцыі, і грунтоўных абмеркаванняў.

Праца форуму была падзелена на тры секцыі: «Народная мудрасць у песнях, танцах, казках і паданнях: мінулае і сучаснасць»; «Народныя традыцыі ў дэкарацыі ўжываўных мастацтваў, турыстычнай і музейнай

Фальклорны форум

Сінтэз сучаснасці і мінуўшчыны

справе»; «Традыцыйная народная культура і дзяржаўная палітыка. Фальклор на міжнароднай арэне». На кожную секцыю былі запрошаныя знешнія эксперты, знаўцы фальклору, іншыя, якія куры-

К. Шэйка

равалі працу, падтрымлівалі абмеркаванні, а часам задавалі і правакацыйныя пытанні. На першай секцыі знешнімі экспертамі былі Мікалай Козенка (навуковы і мастацкі кіраўнік Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня», этнахарэограф, этнапедагог), Вячаслаў Калацэй (загадчык кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культу-

ры і мастацтваў, дацэнт, кандыдат культуралогіі) і Алесь Лозка (кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры тэорыі метадалогіі выкладання мастацтва БДПУ імя Максіма Танка), якія разам з дэканам гістарычнага факультэта Сяргеем Ходзіным узялі на пачатку ўступнае слова і пажадалі поспехаў дакладчыкам і ўдзельнікам.

Прадстаўленыя даклады адпавядалі пастаўленым мэтам форуму: папулярызацыя фальклору сярод маладога пакалення; неабходнасць звярнуць увагу даследчыкаў і студэнтаў да праблемаў, звязаных з развіццём народнай культуры; паказаць значэнне фальклору ў фармаванні сучаснай беларускай нацыі. Сярод удзельнікаў сваімі выступамі запамніліся Караліна Саўчанка з дакладам «Музей беларускіх святаў». Дзяўчына прапанавала стварыць музей, дзе ў некалькіх залах былі б прадстаўленыя беларускія традыцыйныя святы з элементамі тэатралізацыі. Зміцер Васьковіч у дакладзе «По следам беларускага масонства» прапанаваў стварыць музей масонаў у так званым Доме масонаў, дзе цяпер месціцца Дзяржаўны музей гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Бела-

русь. Для напэўняльнасці будучага музея дакладчык прапанаваў перавесці ў Мінск з віцебскага музея калекцыю масонаў (агулам 95 музейных прадметаў), але разам з гэтым Зміцер не адмаўляецца і ад ідэі стварэння віртуальнай версіі музея. Цікава было слухаць даклад Аляксея Друпава «Народная мудрасць Крэва», які распавёў пра этнаграфічныя экспедыцыі ўдзельнікаў летніцаў фонду «Крэўскі замак», зачытаў вытрымкі з сабранага матэрыялу: песні, успаміны мясцовых жыхароў. А студэнт

С. Чубрык

ваеннага факультэта БДУ Алесь Малашкоў сваім дакладам «Сінтэз фальклору з сучаснай музыкой» правёў экс-

курс у гісторыю беларускай музыкі. На творчасці сучасных гуртоў са скарыстаннем аўдыё-відэазапісаў паказаў прыклады спалучэння розных стыляў музыкі. Не лішнім будзе адзначыць, што Алесь і сам займаецца творчасцю: піша музыку, эксперыментуе. Пагуляла з удзельнікамі секцыі Васіліса Чэркас пад час свайго даклада «Беларускія загадкі»: за кожную правільную адгадку можна было атрымаць салодкі падарунак.

Самым жа відовішчым быў даклад «Колавая ліра: гісторыя і сучаснасць» магістранта БДПУ імя Максіма Танка Сяргея Чубрыка. Ён прадэманстравалі ліру, якую зрабіў сам, і зайграў на ёй. Але і на гэтым яго даклад не скончыўся: з сабою ў Сяргея былі яшчэ і дзве дуды ўласнага вырабу, на якіх ён таксама сыграў. Удзельнікі секцыі доўга не адпускілі дакладчыка, задавалі пытанні, разглядалі інструменты.

Закончыўся фальклорны форум выніковым пасяджэннем. Былі агучаныя новыя магчымасці і варыянты супрацоўніцтва паміж зацікаўленымі студэнтамі ўніверсітэтаў. Напрыканцы хачу адзначыць, што праз пэўны час з тэкстамі дакладаў змогуць пазнаёміцца ўсе ахвочыя – будзе падрыхтаваны і выкладзены на сайце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта рэсурс у фармаце электроннай кнігі.

Наста
КАДЫГРЫБ,
фота айтара

Легенды і паданні глыбінкі

У адпаведнасці з планам правядзення асноўных мерапрыемстваў у рамках рэспубліканскай акцыі навучэнскай моладзі «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся» прайшоў конкурс даследчых працаў «Таямніцы малой радзімы». Арганізатарамі яго з'яўляюцца Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і Рэспубліканскі цэнтр турызму і краязнаўства навучэнскай моладзі.

Конкурс праходзіў у чатыры этапы:

першы этап (адборачны) – ва ўстановах адукацыі, у тым ліку і ва ўстановах адукацыі абласнога (Мінскага гарадскога) і рэспубліканскага падпарадкавання;

другі (адборачны) – раённы, раённы для гарадоў, якія маюць раённае дзяленне, гарадскі (акрамя г. Мінска);

трэці (адборачны) – абласны, Мінскі гарадскі. На гэтым

этапе прымалі ўдзел установы адукацыі абласнога і Мінскага гарадскога падпарадкавання;

чацвёрты (заклучны) – рэспубліканскі, які право-

Г. Ткачэвіч і Б. Лазука

дзіцца ў два туры: папярэдні і выніковы.

На папярэднім туры разглядаліся справаздачныя матэрыялы пераможцаў абласных этапаў конкурсаў, куды ўваходзілі легенды і паданні з розных куткоў краіны – гарадоў і вёсак Беларусі.

Справаздачныя матэрыялы разглядала рэспубліканскае журы конкурсу ў складзе: Сяргей Мітраховіч, дырэктар Рэспубліканскага цэнтра турызму і краязнаўства, старшыня журы; Аляксандра Кравец, загадчык аддзела краязнаўства Рэспубліканскага цэнтра турызму і краязнаўства; Вольга Вараб'ева, дацэнт кафедры беларускай літа-

А. Кравец, С. Мітраховіч і Н. Катовіч

ратуры і культуры Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка; Наталля Катовіч, начальнік упраўлення выхаваўчай і ідэалагічнай работы Нацыянальнага інстытута адукацыі, галоўны рэдактар часопіса «Выхаванне і дадатковая адукацыя», кандыдат педагагічных навук, дацэнт; Барыс Лазука, загадчык аддзела старажытнабеларускай культуры Цэнтра даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі; Георгій Ткачэвіч, намеснік старшыні ГА «Беларускі фонд культуры».

У працах членамі журы ацэньваліся культурныя вартасці сабранага матэрыялу, даследчыя навыкі (уменне разважаць і рабіць уласныя высновы, фармуляваць і абгрунтаваць іх са спасылкай на крыніцы), праца з крыніцамі (экспедыцыі, сустрэчы, бібліятэкі, архівы і інш.): уменне знайсці, зафік-

саваць матэрыял, навукова і аналітычна прадставіць у працы, а таксама прапаганда і папулярнасаваць свайго дзейнасці (культурна-асветніцкія мерапрыемствы, публікацыі, малюнкi, фотаздымкі і інш.) і якасць афармлення конкурснага матэрыялу.

На выніковым туры конкурсу «Таямніцы малой радзімы», які адбудзецца ў Нацыянальным дзіцячым адукацыйна-аздараўленчым цэнтры «Зубраня», удзельнікі конкурсу будуць творча прадстаўляць легенды і паданні свайго роднага куточка, абараняць напісаныя імі конкурсныя працы.

У НДЦ «Зубраня» адбудзецца ўрачыстае падвядзенне вынікаў конкурсу «Таямніцы малой радзімы» і ўзнагароджанне пераможцаў. Аб выніках конкурсу «Краязнаўчая газета» паведаміць чытачам.

Паводле інфармацыі арганізатараў конкурсу

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

Краязнаўчая газета

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

на газету 63320

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі _____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Ф.СП-1

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 63320

15 850 руб.
47 550 руб.
95 100 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 633202

16 196 руб.
48 588 руб.
97 176 руб.

Не адкладайце падпіску на апошні дзень.
Будзьма разам, сябры!

На тым тыдні...

✓ **10 снежня** ў Беларускім дзяржаўным музеі Янкі Купалы адбылася літаратурна-музычная імпрэза «**3 Максімам да зор...**», прымеркаваная да дня народзінаў Максіма Багдановіча. У вечарыне бралі ўдзел вядомыя беларускія дзеячы культуры Навум Гальпяровіч, Аксана Спрычан, Людміла Хейдарава, а таксама гурт «Нельга забыць».

✓ **12 снежня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылося падвядзенне вынікаў творчага літаратурнага конкурсу «**Якуб Колас з намi ў XXI стагоддзі**» сярод студэнтаў БДУ.

Беларускі класік заўсёды дбаў пра выхаванне юных талентаў: ліставаўся з маладымі празаікамі і паэтамі, даваў ім неацэнныя парады, наведваў творчыя сустрэчы з моладдзю. Літаратурная спадчына Якуба Коласа з'яўляецца прыцягальнай і для сённяшняга маладога пакалення. У юбілейны год адбыўся шэраг творчых конкурсаў пад агульнай назвай «Якуб Колас з намi ў XXI стагоддзі» сярод студэнтаў філалагічнага, юрыдычнага факультэтаў, факультэта міжнародных адносін і Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Заснавальнікамі творчага саборніцтва сталі Фундаментальная бібліятэка БДУ, Саюз жанчынаў БДУ, а таксама Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа.

Пераможцамі літаратурнага турніру і конкурсу творчых працаў сталі 17 студэнтаў, якія атрымаюць узнагароды ў Доме Якуба Коласа.

✓ **12 снежня** ў Дзяржаўным музей гісторыі беларускай літаратуры ў рамках музейнага праекта «Кніжныя навінкі» адбылася прэзентацыя кніг **Юрыя Станкевіча «Шал» і Змітра Баяровіча «Шалі»**, што выйшлі ў выдавецтве «Галіяфы».

✓ **13 снежня** ў рамках гэтага ж праекта музей прэзентаваў кнігу **Дануты Бічэль «Іду сцяжынаю да Бога»**.

Сёлета Данута Бічэль адзначае 75-гадовы юбілей. Наведнікі імпрэзы пачулі новыя вершы ў выкананні аўтара, а таксама артысткі і мастацкага кіраўніка тэатра «Зьніч» Галіны Дзягілевай. У вечарыне прынялі ўдзел вядомыя паэты, празаікі, мастакі, прыхільнікі творчасці Д. Бічэль. Песні на словы паэткі выканала Таццяна Беланогая.

✓ **15 снежня** ў сядзібе Нямцэвічаў, што ў вёсцы Скокі Брэсцкага раёна, адбыўся **1-ы міжнародны вайскова-гістарычны фестываль**, прысвечаны мірным перамовам 1917–1918 гг. і падпісанню Брэсцкага міру. Удзел у мерапрыемстве прынялі клубы вайскова-гістарычнай рэканструкцыі арміяў краінаў-удзельніцаў Першай сусветнай вайны з Беларусі, Украіны і Расіі. У яго рамках прайшла навукова-практычная канферэнцыя.

Канец свету з беларуска-латгальскага памежжжа

Апошнім часам багата размоваў пра прадказанне нібыта канца свету, некалі зробленае жрацамі далёкага і незнаёмага нам, беларусам, племені майя. Насуперак біблейскаму «ніхто не ведае, калі другі раз прыйдзе Сын Божы» (а гэта якраз і значыць – ніхто не ведае апошняй даты). Не асмельваліся,

Мы ж усіх, хто «перажыў канец свету», хочам шчыра прывітаць. І распавесці пра эсхаталагічныя погляды нашых продкаў, пра іх ўяўленне Страшнага суда. Нешта можна знайсці ў кнізе «Беларуская "народная Біблія" ў сучасных запісах», што выйшла ў 2010 годзе ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў (з выданнем знаёміла сваіх чытачоў і «Краязнаўчая газета»). Гэтым жа разам прапануем недрукаваныя раней запісы пра Страшны суд, зробленыя жыхаркаю мястэчка Індра (у Латгаліі, былы Дрысенскі павет Віцебскай губерні, цяпер – у складзе Латвійскай Рэспублікі) Эміліяй Казак-Казакевіч ад сястры Тэклі і пісьменнікам Сяргеем Панізьнікам на ягонай радзіме, у мястэчку Лявонпаль Мёрскага раёна ад Васіля Барэйкі. Цікава, што другі запіс зроблены пад час вяселля ў Лявонпалі ў ліпені 1969 года. Яго выканаўца, будучы выдатным краўцом (а пры патрэбе – і шаўцом) на ўсю акругу, увогуле славіўся сваім, так бы мовіць, поспехам у «размоўным жанры», інакш – прадаўжальнікам жанру гутарак. І чамусьці падабалася распавядаць пра Страшны суд на вяселлі – так бы мовіць, у педагагічных мэтах.

Цяпер жа – знаёмцеся з эсхаталагічнымі поглядамі беларуска-латгальскіх тубыльцаў.

Уладзімір ПІРОГ

Э. Казак-Казакевіч

«не дерзали» называць дату канца свету нават такія прадказальнікі, як Настрадамус, пастушкі з Фацімы ды Ванга. Гэтыя радкі пішуцца за некалькі дзён да нашумелага 21 снежня 2012-га. Пятніца, дзень выхаду чарговага, свежага нумара «Краязнаўчай газеты». А таксама – сумеснай з Літаратурным музеем вечарыны (гл. стар. 6).

Суд

Вось паслухайце, людзі,
Што на Страшным судзе будзе.
Страшны суд будзе скоро,
Вось тады, братцы, будзе гора.
Пашле Бог Міхайла
ў трубу трубіць,
Усіх людзей будзіць.
Труба страшна заравець,
Усіх людзей сазавець:
Хто ў хаце памершы,
Хто на снягу замерзшы,
Хто дзе атруціўся
І хто ў моры ўтапіўся.
Хто забіты на вайне,
І хто ў возеры на дне.
Хто ў магіле пахаваны –
Усе там будуць сабраны.
Там іх многа сабярэцца,
Што ўся зямля ўскалыхнецца.
Там будзе вядома, як хто жыў
І хто на што зарабіў.
Добрых направа папросяць,

В. Барэйка

(Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА)

А злых у пекла чэрці пазносяць.
А бацькі, якія прыклад
дрэнны давалі,
Самі ў пекла папалі.
А сынок, што ў бацькі краў
То гарох, то ячмень,
То ўночы, то ўдзень
І нёс да Моўшы
ў карчму на водку
І заліваў сабе глотку.
І табе, дачушка,
Будзе свая закуска.
Маці слухаць не хацела,
Толькі вымыцца, каб бела,
Каб толькі шчокі маляваць
Ды сваю грыўку

падстрыгаць.
Яшчэ смяяцца з суседак,
Што ня ўмеюць яны гэдак.
І апрануцца каб па модзе –
Будзеш у смале, як у мёдзе.
У касцёл каторая

калі прыходзіць,
Каб ёй хлопца толькі відзець.

Ксёнкжу ў руках трымае
І на хлопцаў паглядае,
Каб каторы палюбіў
І да хаты правадзіў.
Будзе і вам, цёткі,
Што на свеце плялі плёткі.
Павешаюць ваш язычок
На распалены кручок.
Будзеш хацець адарвацца,
Але ён моцна

будзе трымацца.
Будзе там і ксёндз, і поп,
Вось паскачуць яны галоп.
Збіралі грошы,

каб касцёл будаваць,
А як прыйшлося,
то і стары нечым папраўляць.
Усё прапілі, прагулялі,
аб людзях забывалі.
Ім праўду не казалі
і самі Бога абражалі.
А старшыню загонаць у пекла
на самую глыбіну,
Бо падаткі назначаў і ўдзень,
і ўночы,

А сам заліваў водкай вочы.
А вы, суддзі-пшыяцелі,
Таксама сюды прыляцелі.
Ад праступнікаў узяткі бралі
І дамоў іх адпускалі.
Вось за гэтыя ўзяткі
Падсмажаць вам пяткі.
Будзеце іх круціць, вярцець,
Але некуды будзе

іх падзець.
Вось такая настала расплата,
Хто жыў не паважая брата.

Запісана ад Т. Казак-Казакевіч

Страшны суд

(урывкі)

Вось паслухайце, людзі,
Што на Страшным судзе будзе.

Труба крэпка заравець,
Усіх людзей сазавець.
І вась таго будуць судзіць,
Хто на свеце ня ўмеў жыць,
Хто смяяўся з другога,
Хто ня верыў у Бога...
Уперад за ўсё панам
Абсмаляць бакі

як сьвіньням,
Што ксяндза

слухаць не хацелі,
У пятніцу мяса елі,
У касцёле не бувалі,
А ў нядзелю пулювалі.
Хто ў касцёле, а яны ў лес.
Павядзець іх у пекла бес.
Матцы будзе за то пекла,
Што малых дачок ня секла,
Што да добрага ня ўчыла
І як сучак распусьціла.
І бацьку будзе пекла часьць,
Што наўчыў сыноў красцьць...

Запісана ад В. Барэйкі

Школьнае краязнаўства

Як легенду ад фактаў адрозніць

У сістэме жанраў беларускага фальклору значнае месца займае народная проза. Празаічныя жанры беларускай вуснапаэтычнай творчасці ўяўляюць сабой пэўную, звязаную з агульнай, жанравую сістэму, якая ў сваю чаргу падзяляецца на падсістэмы. Яны аб'ядноўваюць самыя разнастайныя паводле функцыяў, паэтыкі, асаблівасцяў адлюстравання рэчаіснасці, сістэмы вобразаў, ідэяна-тэматычнага зместу, часу паходжаньня і іншых параметраў творы. Творы апавядальных жанраў звычайна супрацьпастаўляюцца вершаваным, ад якіх адрозніваюцца не толькі спецыфічнай формай перадачы думак і пачуццяў. Вершаваныя жанры звязаныя з мелодыямі, у той час як апавядальныя – з моўнаю інтанацыяй.

Народная творчасць – гэта ўсё тое, што ствараў наш таленавіты народ цягам стагоддзяў. Вывучэнне народных традыцыяў, абрадаў, звычаяў, гульніаў, танцаў, песень, казак, прыказак, загадак абудзілі ў мяне цікавасць да далейшага знаёмства з багатай нацыянальнай спадчынай, з духоўнай культурай нашага народа.

Уся народная проза падзяляецца на дзве часткі, якія паводле розных параметраў перш за ўсё функцыянальна і прынцыпова адрозніваюцца адна ад другой – проза казкавая і няказкавая. Беларускі празаічны матэрыял падзяляецца на тры асноўныя групы, паміж якімі магчымыя і пераходныя з'явы: казкавая проза, няказкавая і розныя віды вуснага народнага апавядання.

Адзначаецца, што няказкавая проза ўключае шэраг разнастайных жанраў, межы якіх не заўсёды выразныя, але галоўная функцыя ўсіх гэтых твораў – інфармацыйная. Падзяляючы няказкавую прозу на дзве галіны, даследчык К. Чыстоў галоўную розніцу паміж імі бачыць у тым, што «адна з іх мае ў аснове станоўчыя веды аб паўсядзённым, другая – вераванні і народжаныя імі ўяўленні аб чарадзейным».

Сярод апавядальных жанраў вуснапаэтычнай творчасці сваёй сувяззю з сапраўднымі або ўяўнымі падзеямі, гістарычнымі асобамі, мясцовасцямі, накіраванасцю на тлумачэнне гэтых падзеяў і г.д. вылучаюцца легенды і паданні, якія

садзейнічалі замацаванню ў пакаленнях пэўных ведаў і ўяўленняў аб навакольным свеце, гістарычных падзеях, асобах.

Тэматычная разнастайнасць народнай прозы: творы пра ўзнікненне сусвету, зямлі, зорак; пра з'явы і стыхіі прыроды; пра паходжанне чалавека, жывёлаў і раслінаў; пра горы, балоты, зямлю; пра Бога і святых, пра добро і зло. У творах дзейнічаюць дзве сілы: чыстая і нячыстая, боская і д'ялава.

Паданні і легенды бяруць свой пачатак з вельмі старадаўніх часоў. Больш устойлівымі ў жанравых адносінах і сюжэтна развітымі можна лічыць паданні. Гэты жанр быў папулярны ў народным асяроддзі. Для паданняў характэрныя наяўнасць сваёй тэмы, кампазіцыі, спосаб ўсведамлення рэальнага свету. Адна з адлюстраваных рысаў жанравай няказкавай прозы – іх звернутасць у мінулае. Змест вусных апавяданняў не выходзіць за межы рэальных падзеяў. Апавяданне заўсёды падаецца ад першай асобы.

У сваю чаргу паданні паводле аб'екта апавядання і зместу падзяляюцца на некалькі групаў: гіста-

рычныя, мясцовыя, тапанімічныя, гідранімічныя, этнагенетычныя, пра скарбы, этыялагічныя і інш. Некаторыя паданні, напрыклад, пра скарбы, набліжаюцца да легендаў.

У беларускім фальклору значнае месца займаюць гістарычныя паданні – творы пра падзеі ці асобы, якія рэальна існавалі. Беларускія гістарычныя паданні ў асноўным звязаныя з тымі падзеямі, якія ўвайшлі ў нашу гісторыю і захаваліся ў памяці народа (барацьба супраць татараў, шведаў, французаў і іншых захопнікаў).

Калі размеркаваць увесь гэты матэрыял у храналагічнай паслядоўнасці, атрымаецца цікавы малюнак гістарычнага жыцця нашага народа, дзе пераплятаюцца рэальнасць і выдумка: будаўніцтва асілкамі на тэрыторыі Беларусі паселішчаў, ад якіх цяпер засталіся рэшткі старажытных гарадзішчаў ды раскіданыя навокал вялікія камяні; паданні пра вайну 1812 года і іншыя. З гістарычнымі фактамі могуць быць звязаныя і некаторыя мясцовыя паданні, да якіх звычайна адносяць тапанімічныя і гідранімічныя творы, што тлумачаць паходжанне назваў населеных пунктаў, урочышчаў, іншых геаграфічных аб'ектаў.

Святлана САЛЬНІКАВА,
вучаніца Палатоўскай
дзіцячых сад – сярэдняй школы,
Полацкі раён

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

У 1982 г. святкавалася 100-годдзе з дня нараджэння Янкі Купалы, на яго радзіме быў створаны Купалаўскі мемарыяльны запаведнік «Вязынка», якому даў назву маёнтак Замбжыцкіх, збудаваны на беразе адна-

йменнай рэчкі. Вёскі, што ўваходзілі ў гэты маёнтак, былі аб'яднаныя ў адну, якая таксама цяпер завецца Вязынка. Як называліся гэтыя вёскі раней?

Да ведама чытачоў: гэта апошняе пытанне, прысвечанае Янку Купалу. Чакаем вашыя адказы да 25 снежня ўключна. Пры падвядзенні вынікаў віктарыны ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Купалаўска-коласаўскі краязнаўчы трыпціх

2. Калі б мы былі японцамі...

Усяму свету вядома: народны паэт Беларусі Янка Купала нарадзіўся 7 ліпеня 1882 года ў вёсцы Вязынка цяперашняга Маладзечанскага раёна. Аднак мала хто ведае, што перад самым яго нараджэннем Дамінік і Бянігна Луцэвічы – бацькі песняра – жылі і працавалі ў Паморшчыне, невялікай вёсачцы, што ўжо даўно злілася з мястэчкама Ракаў Валожынскага раёна. Прычым, дробныя арандатары Луцэвічы, як і іншыя арандатары, нідзе доўга не маглі затрымацца. Звычайна ўладальнікі зямлі не трымалі іх даўжэй за тры гады, не хацелі, каб тыя «ўрасталі» ў зямлю, бо па тагачасных законах выселіць з той зямлі іх пасля было б цяжка. Паслухаем, што пра гэта пісаў сам Янка Купала 23 лістапада 1927 года ў Пецярбург свайму біёграфу Л. Клейнбарту:

1) *Отец мой родился в застенке (хуторе) Пески Игуменского уезда Могиланской волости Минской губернии.*

Эти Пески были подарены предкам отца за какие-то заслуги, но потом оказались во владении князей Радзивиллов. Эти последние выбросили весной от посевов всю семью Луцевичей на улицу (как говорится). [Выпадак гэты лёг пазней у аснову трагедыі пісьменніка «Раскіданае гняздо». – В.Р.]

2) *После этого Луцевичи взяли в аренду фольварок Камень помещика Говорки, около Ивенца, Минской губернии.*

3) *Из Камня переехали тоже на аренду в Раговичи помещика Наборовского Старосельской волости Минской губернии. Там же отец мой в 1879 г. женился на Бенигне Ивановне Волосевич, родом из фольварка Нешота, около местечка Рубежовичи, Минской губернии.*

4) *Из Рагович отец отделился от семьи и пошёл служить в Поморщину около Ракова (Минская губерния) [выдзелена мной. – В.Р.]к помещику Здоховскому, отцу братьев Здоховских, из которых в настоящее время в Польше один – про-*

фессором (был и министром), а другой – романист, литератор.

5) *Из Поморщины отец снова переходит на арендованную землю в фольварок Вязынка помещицкой волости, Вилейского уезда, Виленской губернии.*

6) *В 1883 г. отец снова на службе в имени Юзефове у помещика Богдановича (Минской губернии, Борисовского уезда)...*

Такім чынам, Луцэвічы, бацькі Янкі Купалы, з'явіліся ў Паморшчыне ў 1879 годзе. Гэта дакладна вядома. Аднак колькі часу яны тут жылі і калі пераехалі ў Вязынку? І чым займаліся ў Паморшчыне? На апошняе пытанне можна даць даволі пэўны адказ. Маладажонам, у якіх, як кажуць, не было ні кала ні двара, патрэбна было як мага хутчэй сабраць неабходныя сродкі, каб уладкоўваць свой сямейны быт. Не забудзем, што Дамінік Луцэвіч быў з беднай сялянскай сям'і (дакладней – са збяднелай, т.зв. «шарачковай», шляхты), а Бянігна – з даволі заможных сялянаў. І бацькі не хацелі аздаваць яе за беднага, хоць прыгожага і разумнага, Дамініка, якога яна палюбіла ўсім сэрцам. За тое, што яна тайна павянчалася з арандатарскім хлопцам, яны не далі ёй пасагу і доўгі час увогуле ні яе, ні зяця не прызнавалі. Як гэта нагадвае некаторыя калізіі з п'есы Янкі Купалы «Паўлінка»!..

Працуючы ў Паморшчыне, сабраць неабходныя сродкі, каб стаць самастойным арандатарам, у той час можна было. Там яшчэ ў 1850 годзе пан Ваўжынец Здзяхоўскі, які купіў Ракаў з навакольнымі землямі і сялянамі ў рускага князя Мікалая Салтыкова (яму Екацярына II падарыла мястэчка ў 1793-м пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай), пабудаваў бровар. У той час, калі ў Паморшчыну прыехалі бацькі Янкі Купалы, прыгоннае права амаль дваццаць гадоў было як адмененае, і працаваць на бровары і на зямлі прымусяць сялянаў нельга было. Можна было іх наймаць, прапануючы выгадныя ўмовы працы. Эдмунд Здзяхоўскі (1837–1901) – сын Ваўжынца, бацька прафесара Мар'яна і раманіста Казіміра, пра якіх згадвае Янка Купала, славіўся на ўсю

Міншчыну культура вядзення гаспадаркі. Ён у свой час скончыў Горы-Горацкі земляробчы інстытут (вучыўся там, дарэчы, разам з бацькам Юзафа Пілсудскага). Адным з першых у Беларусі яшчэ ў 1896 годзе наладзіў тэлефонную сувязь – паміж сваім вялікапанскім дваром у Ракаве і аддаленай ад яго кіламетры на паўтара Паморшчынай. Ён вёў узорную гаспадарку згодна з рэкамендацыямі тагачаснай сельскагаспадарчай навукі. Несумненна, многае з гэтых рэкамендацыяў засвоілі Дамінік і Бянігна, а праз іх – і сын Ясь, будучы беларускі песняр, які, як вядома, да канца жыцця захаваў любоў да працы на зямлі, уменне працаваць на ёй...

Умовы працы ў Здзяхоўскіх, несумненна, задавальнялі Луцэвічаў. Можна было арандаваць кавалак панскай зямлі, з вясны да восені працаваць на ёй. А зімой, калі рамкі сялянскай працы рэзка звужаліся, – пачыналася праца на бровары, дзе можна была зарабіць «жывую капейку». Спірт гналі з бульбы, якую нарыхтоўвалі восенню, складалі ў доўгія бурты. Печы палілі торфам, які капалі і сушылі на навакольных тарфянішчах усё лета. Арандатарам можна было пры неабходнасці падзарабіць і на гэтай працы. З жылём таксама не было праблемаў: Здзяхоўскі недалёка ад бровара пабудаваў інтэрнат для арандатараў і наймітаў (яго ў народзе ахрысцілі «баракам», прастаяў ён да 1960-х). Вядома, што ў 1880 годзе на бровары працавалі 1 майстар і 7 рабочых, за той год было выгнана 4 100 вёдраў спірту на 29 725 рублёў. Як на той час і на тыя грошы – нямала. Дарэчы, той бровар (вядома, некалькі ўдасканалены) працуе ў Паморшчыне і цяпер, належыць ТАА «МПАВТ Ракаў-агра», прыносіць гаспадарцы не малыя прыбыткі.

Такім чынам, Луцэвічы жылі ў «бараку», працавалі на бровары і, відавочна, арандавалі ў Здзяхоўскіх кавалак зямлі. Пра гэта, у прыватнасці, сведчыць выказванне Янкі Купалы: «Из Поморщины отец снова [падкрэслена мной. – В.Р.] переходит на арендованную землю в фольварок Вязынка...». Але калі «пераходзіць»? Недзе ў архівах сённяшняга Вільнюса ў бухгалтарскіх

матэрыялах Здзяхоўскіх захоўваюцца не адшуканыя дасюль запісы аб найме Луцэвічаў. Яны пральюць святло і на сутнасць, і на час працы ў Паморшчыне бацькоў Янкі Купалы. Аднак калі ўлічыць умовы і звычайны трохгадовы тэрмін арандатарства, а таксама характар працы бровара, то можна выказаць меркаванне: позняй вясной ці ў самым пачатку лета 1882 года, калі леташні ўраджай быў цалкам спарадкаваны, а бровар спыніў сваю працу. А чаму ў Вязынку? Адказаць на гэтае пытанне можам і без архіўных росшукаў. У той час менавіта Вязынку арандавалі бацькі Дамініка Луцэвіча, жылі ў асобнай хаце (а не ў агульным інтэрнаце). Яны цёпла ставіліся да сям'і сына і маглі рэальна дапамагчы цяжарнай нявестцы Бянігне – і пры нараджэнні дзіцяці, і ў першыя, самыя складаныя, месяцы гадавання немаўляці...

Такім чынам, калі б мы былі японцамі (ці ўвогуле народамі азіяцкага Усходу), то часам нараджэння песняра лічылі б кастрычнік 1881 года (да ўзросту чалавека дадаецца яшчэ 9 месяцаў яго развіцця ў лоне маці), а месцам нараджэння – Паморшчыну (улічваецца месца, дзе чалавек зачынаўся, а не дзе з'явіўся на свет). Але мы жывем у цэнтры Еўропы, і ў нас у гэтым сэнсе свае еўрапейскія традыцыі. Таму ў 2002 годзе, да 120-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі, у Паморшчыне на сцяне бровара з'явілася мемарыяльная шыльда наступнага зместу: «У Паморшчыне ў 1879–1882 гг. жылі і працавалі бацькі Янкі Купалы Дамінік Ануфрыевіч і Бянігна Іванаўна Луцэвічы».

А ў Вязынцы маладыя Луцэвічы доўга не затрымаліся. Ужо ў 1883 годзе, калі Ясь не стаў яшчэ і на ногі, яны, маючы заробленыя грошы, пачалі арандаваць зямлю ў маёнтку Юзафова, у 1887 – у Косіне, у 1889 – у Сенніцы... Арандатарскі лёс не раўнуецца як цыганскі: вечныя пераезды з месца на месца. У гэтых, як і іншых, мясцінах мог таксама нарадзіцца будучы геній роднай літаратуры Янка Купала. І абясмерціць іх. Шкада, канечне, што не нарадзіўся ён у Паморшчыне (фактычна – сённяшнім Ракаве). Але не забываймай і Паморшчыну. Хоць мы і не японцы.

Вячаслаў РАГОЙША
(Заканчэнне цыкла будзе)

«Гарантуецца атмосфера добразычлівасці. Падляшша» – выстаўку з такою назвай, што адкрылася 13 снежня ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва, немагчыма было абмінуць. Свае працы прапанаваў польскі фатограф Томаш Тамашэўскі, імя якога вядомае не толькі ў Польшчы, але і далёка за яе межамі. Мерапрыемства было арганізаванае з дапамогаю Польскага інстытута ў Мінску і, як адзначыла дырэктар музея Наталля Шаранговіч, асабіста яго дырэктара Пятра Казакевіча.

«Я шмат разоў быў на Падляшшы, а сёння пабываю там яшчэ раз», – падзяліўся ўражанымі з наведнікамі выстаўкі першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца. І выказаў думку, што беларусам не трэба тлумачыць, што такое Падляшша, бо гэта вельмі блізкі нам край – гэтакасама як не трэба тлумачыць беларусам і польскаму мову, на якой, дарэчы, і размаўлялі госці з Польшчы. Без перакладчыка – наведнікі мерапрыемства запэўнілі заходніх суседзяў, што ён проста не патрэбны.

Зычылі фотамайстру плёну ды поспехаў Надзвычайны і

З Падляшша з любоўю

Т. Тамашэўскі і яго праца (справа)

Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Польшча ў Рэспубліцы Беларусь Лешэк Шэрэпка, дырэктар дэпартаменту супрацоўніцтва з замежжам урада маршалкоўскага Магдалена Лыжніцка-Санчэнка, а таксама намеснік начальніка ўпраўлення культуры Мінгарвыканкама

Сяргей Мядзведзеў ды намеснік старшыні грамадскага аб'яднання «Фотамастацтва» Іван Пятровіч.

Сам аўтар выстаўкі, Томаш Тамашэўскі, прызнаўся, што не ведае, як можна жыць, калі нічога добрага пасля сябе не пакінеш. «Вядома, я хацеў бы раздаваць людзям грошы, а не фотаздымкі, – пажартаваў фатограф, – але грошай у мяне няма». Затое ў спадара Тамашэўскага ёсць здольнасць бачыць прыгажосць у паўсядзённым жыцці. І талент, каб данесці яе да гледачоў. Гэтая прыгажосць – не проста абстрактныя рэчы. Фатограф зазначыў, што Падляшскае ваяводства не раз здымалі і раней, але гэта былі ў асноўным толькі выявы краявідаў ды жывёлаў. «Складвалася ўражанне, што там ніхто не жыве, – дзеліцца думкамі Т. Тамашэўскі. – Мне жа хацелася паказаць прыгажосць Падляшша праз твары людзей, жыхароў гэтага краю, якія нават пад уплывам цывілізацыі захавалі сваю самабытнасць». І, думаю, у фатографа

гэта атрымалася. Яго працы ў большасці сваёй простыя, звычайныя – і гэтай жа звычайнасцю адметныя.

Народны мастак Беларусі і заслужаны дзеяч мастацтваў Польшчы Васіль Шаранговіч у сваёй прамове заўважыў, што мастак павінен не проста фіксаваць пэўны факт – трэба шу-

каць спосаб зрабіць так, каб вынік яго працы ўражаў. І гэта, напэўна, самае складанае. «Я заўсёды бачу, што сапраўднае, а што несапраўднае, – сказаў В. Шаранговіч, «чалавек самакрытычны і крытычны», як ён сам сябе ахарактарызаваў. – І тое, што мы бачым сёння – сапраўднае мастацтва. Гэта мог зрабіць толькі чалавек з добрай і шырокай душой». А сапраўды, што яшчэ патрэбна мастаку?

**Ніна КАЗЛЕНЯ
Фота аўтара**

Паэт з мядзельскага мерыдыяна

Ад аблічча самабытнага паэта і прайзіка Аркадзя Нафрановіча вее паэзія, узнёслым настроём. Яго імя ведаюць не толькі аматары літаратурнага слова Мядзельшчыны, Пастаўшчыны, але і ўсёй Беларусі.

Нядаўна ў выдавецтве «Кнігазбор» выйшла кніга пісьменніка «Выбранае», у якую ўвайшло ўсё лепшае, створанае за апошнія 15 гадоў. Варта адзначыць, што ўсё напісанае створанае не прафесійным пісьменнікам, а настаўнікам, які больш за 30 гадоў адпрацаваў у вясковай школе. Я мог бы параўнаць А. Нафрановіча з беларускім паэтам Алесем Салаўём, які таксама не меў літаратурнай адукацыі, але тым не менш пісаў выдатныя творы.

Нарадзіўся Аркадзь Іосіфавіч 24 красавіка 1936 года на Мядзельшчыне ў вёсцы Юшкавічы, у звычайнай працавітай сялянскай сям'і. Бацька паэта Іосіф Ільч быў майстар на ўсе рукі: будаваў хаты, шыў боты. Маці Сцефаніда Васільеўна нарадзілася на Пастаўшчыне, вучылася ў адным класе з беларускім паэтам Уладзімірам Дубоўкам. Маленства пісьменніка прайшло пад уздзеяннем дзіўнай прыроды Паазер'я, напоенага водарам казак і народных песень, легендаў і паданняў. З дзіцячых гадоў давялося Аркадзю дапамагаць бацькам у цяжкай сялянскай працы: касіць, пасвіць жывёлу. Вайна парушыла мірны лад простага сялянскага жыцця сям'і Нафрановічаў. 1 верасня 1943 года хлапчук павінен быў ісці ў першы клас, але менавіта ў гэтым годзе нямецка-фашысцкія захопнікі спалілі вёску Юшкавічы, і маленькі сямігадовы Аркадзь разам з бацькамі, братам і сястрою былі вывезеныя ў Германію на прымусовую працу. Дзіцячая памяць Аркадзя шмат чаго зберагла аб змрочных часах знаходжання ў няволі. «Тое, што я спазнаў у Нямецчыне, ніколі не забудзецца», – піша ён у аповесці-ўспамінах «Мая адысея». Голад, цяжкая прымусовая праца бацькоў. Але выжылі Нафрановічы ў няволі, дачакаліся Перамогі – у маі 1945 года сям'ю вызвалілі саюзнікі. Амерыканскія ўлады прапанавалі бацькам Аркадзя выбіраць: ці вяртацца дадому, ці ехаць у ЗША. Бацькі выбралі Радзіму і вярнуліся на папярэйшую роднай вёсцы Юшкавічы да здзіцелых ніваў. З вялікімі цяжкас-

цямі на зарослых мохам падмурках былой сядзібы бацька Аркадзя з дапамогай аднавяскоўцаў збудаваў новую хату.

Толькі сям'я, як і іншыя сялянскія сем'і, пачалі вылазіць з галечы, як апынуліся ў наступным ярме – былі прымушаныя ўступіць у калгас, дзе на працяглы амаль нічога не атрымлівалі. Як не хацелася бацькам Аркадзя лезці ў калгаснае ярмо, але куды ты дзенешся... Пасля заканчэння школы юнак паступіў у Пастаўскае педагагічнае вучылішча. Даўчувацца давялося ў Лепелі, куды з цягам часу была пера-

ведзеная гэтая навучальная ўстанова. Ва ўспамінах А. Нафрановіч піша, што яго настаўнікам у Лепельскім педвучылішчы быў Мікола Пятрэнка – аўтар многіх песень, у тым ліку музыкі на верш Веры Вярбы «Ручнікі». Дзякуючы гэтаму таленавітаму педагогу і кампазітару А. Нафрановіч тонка адчувае музыку сваіх твораў і ўважліва ставіцца да іх зместу. У 1968 годзе Аркадзь скончыў геаграфічны факультэт БДУ і ўсё жыццё працаваў настаўнікам: выкладаў геаграфію, гісторыю, музыку, спевы.

Гвой першы верш напісаў, калі вучыўся ў шостым класе, і прысвяціў яго роднай школе. Больш сур'ёзна ставіцца да напісання вершаў пачаў у час працы настаўнікам у школе вёскі Камаі на Пастаўшчыне. У 1989 годзе А. Нафрановіч уступае ў літаратурнае аб'яднанне «Світанак» пры раённай газеце «Пастаўскі край». Вершы паэта пачалі з'яўляцца ў пастаўскай і мядзельскай раённых газетах, а таксама ў альманахах паэзіі «Рунь» пастаўскага літаб'яднання. У конкурсе прыпевак, аб'яўленым газетай «Звязда», А. Нафрановіч стаў фіналістам. Вершы паэта друкаваліся ў часопісах «Вожык», «Роднае слова». У 1995 годзе была выдадзеная яго кніга паэзіі «Мядзельскі мерыдыян», а ў 1998 годзе – «Святло Нарачы». 17 песень і рамансаў, якія ўзніклі дзякуючы плённаму супрацоўніцтву з паэтам і кампазітарам М. Пятрэнкам, склалі зборнік «Мелодыі роднага краю» (1995). А. Нафрановіч аўтар кніг «У пошуках ісціны», «Горад музыкі і сонца», зборніка нарысаў і вершаў «Сейбіты добра і мудрасці», які прысвяціў нялёгкай працы настаўнікаў. Аповесць «Мая адысея» была ўзнагароджаная Літаратурнай прэміяй імя Уладзіміра Караткевіча. А ў 2009 годзе «Пастаўскі край» надрукаваў яго «Гімн горада Паставы», музыку да якога напісаў вядомы кампазітар Леанід Захлеўны.

Вялікі ўплыў на А. Нафрановіча як на творчую асобу аказала яго асабістае знаёмства з народным паэтам Беларусі

Максімам Танкам. У лютым 1995 года ён паслаў сваю кнігу вершаў «Мядзельскі мерыдыян» Максіму Танку і атрымаў ад яго такі ліст: «Сярод Ваших твораў ёсць шмат, якія заслугоўваюць увагу і чытачоў, і кампазітараў». Менавіта Максім Танк, а таксама Генадзь Бураўкін, Навум Гальпяровіч і Леанід Дранько-Майсюк далі А. Нафрановічу рэкамендацыю для ўступлення ў сябры пісьменніцкага саюза.

Гартаю старонкі новай кнігі А. Нафрановіча, і не пакідае адчуванне, што ўсё створанае сапраўдным майстрам мастацкага слова. Шмат вершаў ён прысвяціў землякам, краявідам Мядзельшчыны, Пастаўшчыны.

Пільным зрокам углядаецца А. Нафрановіч ў малюнкі беларускай роднай прыроды, адкуль чэрпае сваё паэтычнае натхненне:

*Мядзельскі мерыдыян –
Край азёрны, сэрцу мілы,
ЛЯ тваіх бязроў, паляна
Верш мой набіраўся сілы.*

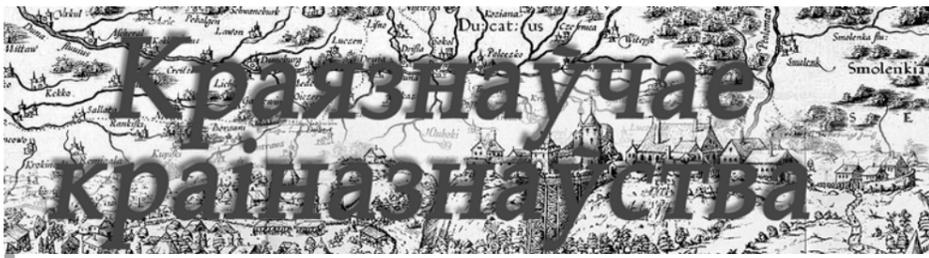
У любові да Радзімы паэт прызнаецца ціха, амаль малітоўна:

*Беларусь мая – святло рамонкаў,
Жытніх каласоў адвечны звон,
Я табе, найродная старонка,
Самы нізкі аддаю паклон.*

Піша А. Нафрановіч і акавершы. У паэтычным раздзеле кнігі пад загалоўкам «Слынным людзі мінуўшчыны» – вершы, прысвечаныя Ефрасінні Полацкай, Сымону Буднаму, Францыску Скарыну, Міколу Гусоўскаму, Уладзіміру Дубоўку. У раздзеле «Публіцыстыка. Крытыка» аўтар аналізуе творы нашых выдатных пісьменнікаў сучаснікаў Ніла Гілевіча, Віктара Казько, Януса Мальца, Алега Салтука, Навума Гальпяровіча, Вячаслава Рагойшы, Мікалая Віняцкага, Міколы Шабовіча.

Знаёмычыся з кнігай, адчуваеш, што гэты творца блізкі да выдатных пісьменнікаў – паводле любові, болю за родную мову, якасцяў слова – чыстага, светлага, святога. Цяпер паэт на адпачынку, жыве са сваёй спадарожніцай жыцця Лёнгінай у вёсцы Камаі. Хочацца са старонак «Краязнаўчай газеты» пажадаць яму добрага здароўя, здзяйснення творчых задумаў, сямейнага дабрабыту.

Лявон ЦЕЛЕШ

Краязнаўства на беларускіх землях у перыяд Расійскай імперыі (1772/1795 — 1917 гг.)

Развіццё краязнаўчага руху ў 1772/1795 — 1864 гг.

Вялікую ролю адыграў Даленга-Хадакіўскі ў арганізацыі сеткі карэспандэнтаў па зборы разнастайных матэрыялаў у Беларусі, Польшчы, Расіі і Украіне. Дзякуючы яму некаторыя людзі адчулі інтарэс да краязнаўства і набылі навыкі краязнаўчай працы.

Найбольш вывучаліся землі паўночна-ўсходняй і цэнтральнай Беларусі. Як адбываліся вандравыя паходы на роднай зямлі, можна ўявіць па апі-

санні Р.А. Падбярэскага, прысвечанага вядомаму краязнаўцу і пісьменніку Яну Баршчэўскаму: «Трэба ведаць яго асабіста, трэба яго бачыць з кіем паломніка ў руцэ, так як я яго спаткаў у маім падарожжах, пешшу, сярод беларускага люду, на плятах Дзвіны, у прыдарожных корчмах, на сцежках, ледзь прыметных у лесе, і на вялікіх дарогах». Назіранні і запісы Я. Баршчэўскага ўвайшлі ў «Нарыс паўночнай Беларусі», які ў 1843 г. быў апублі-

каваны ў «Roczniku Literackim», рэдагаваным Р.А. Падбярэскім. Даследчык падаў шматлікія замалёўкі народнага жыцця: абрады, традыцыі і паводзіны на могілках, вяселлях, гулянках і інш. Баршчэўскі сведчыць, што ў песнях, абрадах, паданнях народа гэтага рэгіёну шмат смутку, адчування цяжкасцяў лёсу і нават роспачы, але, трапна заўважае даследчык, і вясёлыя хвіліны, і практыцызм простых людзей.

Рамуальд Андрэвіч Падбярэскі (1812 ці 1813 — 1856) паходзіў з незаможнай шляхецкай сям'і, пасля заканчэння Маскоўскага ўніверсітэта працаваў у Маскве і Санкт-Пецярбургу, дзе падтрымліваў сувязі з дэмакратычнымі коламі, але, вярнуўшыся ў Вільню, займаўся літаратурна-выдавецкай дзейнасцю, збіраў беларускі фальклор. Яму належыць этнаграфічны нарыс «Беларускае вяселле» (1848). Высланы за антыўрадавую літаратурную дзейнасць у Архангельскую губерню.

Казімір Андрэвіч Буйніцкі (1788—1878), памешчык, краязнавец, пісьменнік, публіцыст, ганаровы куратар школ Віцебскай губерні. Ён шмат вандраваў па родных мясцінах, апісаў значную колькасць населеных пунктаў Падзвіння, публікаваў артыкулы па пытаннях мясцовай сельскай гаспадаркі. У празаічных і паэтычных творах Буйніцкага адлюстраваны беларускія сюжэты, узятыя з народных легендаў і паданняў. Быў выдаўцом рэгіянальнага зборніка «Рубон» (1842—1849). Апублікаваў этнаграфічна-краязнаўчы нарыс «Падарожжа па малых дарогах» (у 2-х т., 1841), «Новая вандроўка па малых дарогах» (у 2-х т., 1852).

Памешчык Адам Плятэр (1790—1862) быў адным з першых у плеядзе выдатных даследчыкаў Падзвіння, віцебскага краю. Скончыў Віленскі ўніверсітэт, захапіўся археалогіяй, фальклорам, вывучэннем прыроды. Падарожнічаў па Заходняй Дзвіне. Знайшоў на той час самы доўгі ў Еўропе сашнік. Вывучаў пахаванні ў курганах на славяна-балцкім сумежжы, для чаго выкарыстоўваў сабраныя фальклорныя матэрыялы. Член

Кракаўскага навуковага таварыства і Віленскай археалагічнай камісіі.

З роду Плятэраў выйшлі і іншыя краязнаўцы, бо тут ярка праявіліся лепшыя маральныя і інтэлектуальныя рысы шляхецкага саслоўя. Свяячка А. Плятэра графіня Эмілія Францаўна Плятэр (1806—1831), больш вядомая як камандзір паўстанцкага атрада ў 1830—1831 гг., стала адной з першых жанчынаў-збіральных і інтэлектуальных рыс шляхецкага саслоўя. Свяячка А. Плятэра графіня Эмілія Францаўна Плятэр (1806—1831), больш вядомая як камандзір паўстанцкага атрада ў 1830—1831 гг., стала адной з першых жанчынаў-збіральных і інтэлектуальных рыс шляхецкага саслоўя. Свяячка А. Плятэра графіня Эмілія Францаўна Плятэр (1806—1831), больш вядомая як камандзір паўстанцкага атрада ў 1830—1831 гг., стала адной з першых жанчынаў-збіральных і інтэлектуальных рыс шляхецкага саслоўя.

Валянціна САІТАВА
(Працяг будзе)

Працяг тэмы. Пачатак у №№ 21—23, 34—36, 42—44 за 2012 год

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» і Дзяржаўны літаратурны музей сёлета 21 снежня — у дзень нараджэння народнага пісьменніка Беларусі, першага старшыні Фонду Івана Гаўрылавіча Чыгрынава — ладзіць вечар успамінаў пра яго калег, сяброў, аднадумцаў і родных.

Усе, хто хоча падзяліцца ўспамінамі пра гэтага слаўнага беларуса, могуць дасылаць іх для публікацыі ў «КГ» на адрас газеты. Пачынаем з успамінаў пісьменніка А. Федарэнкі.

1989 год, кавярня тады яшчэ Дома літаратара. Сядзім я, Наварыч і Сыс і ад безграшоўя п'ем нейкае таннае, слабенькае чырвонае віно, якое Сыс пераліў з бутэлек у вазу і паставіў туды букет гваздзікоў. Трэба напоўніць шклянкі — Сыс выцягвае кветкі, разлівае віно, ставіць кветкі назад. Гучна тлумачыць:

— Бо як убачаць пляшку, дык наляцяць гэтыя аглаеды, за імі ўхопіш.

І раптам твар яго святлее. Каля самага ўвахода, адзін за сталікам, сядзіць Іван Чыгрынаў, блізарука прыгорбіўшыся, гартае часопіс.

— О, хоць адзін чалавек знайшоўся! Нікуды не сыходзьце, — камандуе Сыс (тады ён яшчэ мог камандаваць), разводзіць для абдымкаў рукі і кіруецца да таго сталіка.

Неўзабаве перад намі стаіць поўненкі графін каньяку і талерка з паўдзясяткам свежых бутэрбродаў.

— Іваня — во, сапраўдны пісьменнік! — рэзюмуе Сыс, падымаючы ўверх палец. — Яшчэ і на таксоўку даў.

А мы з Наварычам не адрываем вачэй ад яго левай грудзіны. Кішэню на кашулі адцягвае цяжкі чырвона-зялёны значок дэпутата Вярхоўнага Савета.

— Іваня даў панасіць, — з гонарам пагляджае значок Сыс. — Дык што — налівайце хто-небудзь дэпутату!..

Бадай, у кожнага са старшыняў ці сакратароў Саюза пісьменнікаў былі свае мянушкі: «Жорсткі», «Цішайшы» і да т.п. У Івана Чыгрынава — «Святлейшы». Гэта было ці не самае яго любімае слова пры ацэнцы чалавека. Ён не прызнаваў паўтаноў, даючы толькі чорна-белы характарыстыкі: «Гэты? Светлы чалавек! А той — не, цёмны... Што ён там ні пісаў, што б мне пра яго ні казалі — цёмны, німба над галавою не відаць! Ды і не п'е, не курыць, не пагаворыць ніколі... Адно слова — цёмны нейкі».

Міжволі згадваеш булгакаўскае: «Штосьці, воля ваша, нядобрае ёсць у мужчынах, якія цураюцца віна, гульні, красуньжанчынаў, застольных бясед. Такія людзі або цяжка хворыя, або ў душы ненавідзяць іншых».

Мне было лёгка з ім, як з роўняю, амаль не адчувалася розніца ва ўзрос-

магчыма, арганізм здолеў бы неяк мабілізавацца... мне, напрыклад, і цяпер не верыцца, што ўсё было так безнадзейна, што хвароба была невылечная.

У апошні год жыцця ён часта клаўся ў бальніцу. Аднойчы я наведваў яго. Ён быў вясялы і жыццялюбны, жартаваў, хваліў-

дзяцці... На санях бы заснежаным лесам праехаць, рыбікі свежай паспытаць, самагонкі выпіць — ніякі напой у свеце не зраўняецца з харошай жыгнёўкаю... Вось што мяне выратавала б!

Ахвотнікі скарачаць чужы век білі яго з насалодаю і зацята, асабліва ў апошнія гады, калі ён быў хворы — як тыя куры, што накідваюцца і дзяўбуць таварку, заўважаючы, што яна нямоглая і не здолее абараніцца.

Білі за тое, што ўдзельнічае ў нейкіх славянскіх камітэтах, за тое, што нібыта «заваліў» «Спадчыну», што нібыта «выпісаўся» як празаік і драматург і яму трэба ўвогуле кідаць літаратуру, за тое, што нібыта ён не «нацыяналіст»...

Ён трымаўся з усіх сіл, але ў душы, вядома ж, перажываў.

Перажываў моцна. Гэта было дужа несправядліва, не па-людску — дабіваць хворага, дні якога літаральна падлічаны. (І за што, калі ўдумацца, дабіваць?!)

— Ды мне дастаткова было б пачапіць бел-чырвона-белую значку на лацкан, і тыя самыя, што мяне цяпер бэсцяць, заўтра на руках насілі б.

— Дык пачапіце, Іван Гаўрылавіч...

— З прыныцы не пачаплю. Хоць бы з-за таго, што носяць гэтую значку тыя, каго на кіламетр не варта падпускаць да нацыянальнай ідэі. А тое, што пішуць пра мяне — хай пішуць... А мая перапёлка лятае!

Ён часта згадваў сваю «перапёлкачку», гэта ўсім вядома.

Апошні раз, за месяц перад смерцю, ён прыйшоў у «Польмя», прынес вычытаных гранкі новага рамана. Быў ужо ніякі з выгляду, у вачах — і стома, і боль, і страх ад прадчування блізкага канца... Павітаўся, спытаў, ці на месцы галоўны рэдактар, пайшоў, у дзвярах раптам спыніўся:

— Ледзь не забыў — ну, а ты як, Андрэй? — і, не чакаючы адказу, адразу ж выйшаў.

Потым ён памёр. Калі з'явіўся рэдакцыйны нумар «Польмя», якога Іван Гаўрылавіч так і не пабачыў, Алесь Жук, задумліва пагляджаючы вокладку, нечакана заўважыў:

— Вось Іван-Іван, а глядзіце, якую ў апошні момант даў выдатную назву? (А. Жук перакладаў тады на беларускую «Майстра і Маргарыту» і ва ўсім шукаў сімвалаў.)

А назва рамана была — «Не ўсе мы згінем».

Андрэй ФЕДАРЭНКА
1998 г.

Схаластычныя накіды

І. Чыгрынаў (у цэнтры) з кіраўнікамі творчых саюзаў БССР у час стварэння Канфедэрацыі творчых саюзаў і фондаў (фота з архіва І. Чыгрынава)

це. Разам з тым вельмі востра адчувалася іншае — што вольны беларускі вясковы хлопчык Іваня, гойсаў, як і ўсе дзеці, басынож па вуліцы, лазіў у чужыя сады, свіней, магчыма, пасвіў, вадзіў у начное коні, перажыў вайну, пасляваеннае галаднечу, вучыцца ступіў (касцюмчык старэнькі, гімнасцёрка, паддзёўка бацькава)... Раптам трах-бах — першы верш, за тым — прыём у СП (у 1964 годзе, калі я нарадзіўся). Далей — болей: ад рэдактара публіцыстыкі ў часопісе «Польмя» да дэлегата БССР на сесію Генеральнай Асамблеі ААН, да старшыні пастаяннай камісіі Вярхоўнага Савета БССР па нацыянальных пытаннях і міжнацыянальных зносінах і, нарэшце, да народнага пісьменніка.

І вось чамусьці лёс звёў нас, і мы сядзім, размаўляем пра жыццё, пра літаратуру...

А хтосьці ў гэты час ужо нарадзіўся.

Хвароба напала на яго раптоўна і «з'ела» — у прамым значэнні слова — за якіх тры гады.

Калі б ён рыхтаваўся да гэтага, тады,

Рэдкае выданне

Храналогія адной «высочайшай» вандроўкі, пасля якой усе дарогі Беларусі пачалі называць «Екатерининскими трактами»

На адной з кніжных паліцаў асабістай бібліятэкі Аляксандра Пушкіна сярод іншых рэдкіх выданняў стаяла кніга пад назвай «Топографические примечания на знатнейшие места путешествия Её Императорского Величества в Белорусские наместничества. 1780. При СПб. Императорской Академии Наук». Гэта адна з першых, калі не першая, руская кніга пра наш край. Гэта быў афіцыйны дапаможнік, выдадзены ў сувязі з вандроўкай у Беларусь імператрыцы Кацярыны II у 1780 годзе. Заўважу, што адначасова выйшлі два выданні: першае напоўненае гравюрамі і арнаментамі на 147-мі старонках, другое – толькі нешматлікімі ўпрыгожаннямі на 133-х старонках, але абодва надрукаваны адным наборам. Апошняе выданне знаходзіцца ў пушкінскім зборы. На многіх старонках зроблены пазнакі алоўкам і старымі чарніламі на рускай і нямецкай мовах.

Якім чынам гэтая кніга апынулася ў бібліятэцы паэта, невядома, але тое, што Пушкін ёю цікавіўся – факт. І не толькі таму, што там засталіся пазнакі, але і таму, што паэт збіраў матэрыялы па гісторыі царавання Кацярыны II, не мог таксама забыцца і на ўласную вандроўку на поўдзень праз Беларусь.

Над складаннем выдання працавалі вядомыя ў той час акадэмікі І.І. Ляпёхін, П.С. Палас, Л.Ю. Крафт і інш. Але толькі Іван Іванавіч Ляпёхін наведаў Беларусь. Яго экспедыцыя працягвалася з 21 сакавіка па 15 снежня 1773 года. Яго апісанні, на жаль, не захаваліся. З рапартаў Івана Іванавіча ў Акадэмію вядома, што шлях экспедыцыі пралягаў праз Пскоў, Тарапец, Магілёў, Полацк, Рыгу.

«Топографические примечания...» пачынаюцца геаграфічным апісаннем мясцовасцяў і гарадоў, што знаходзяцца на шляху з Пецярга ў Беларусь: Краснае Сяло, Ямбург, Нарва і інш. Пасля ідзе апісанне самой Беларусі па колішніх намесніцтвах: Полацкім і Магілёўскім і іх паветах.

Вандроўка Кацярыны II у Беларусь мела на мэце: першае, знаёмства з нованабытым краем (пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай. – «КГ»), які быў шырока разрэкламаваны, па-другое – сустрэча з германскім імператарам Іосіфам II у Магілёве, якая першапачаткова была таёмнай.

Імператар Іосіф выехаў у Расію пад імем графа Фалькенштэйна, ад самай мяжы яго суправаджаў фельдмаршал Румянцаў. У Магілёў імператар прыехаў 21 мая 1780 года а 9-й раніцы. Яго

світа складала 30 чалавек, у тым ліку генерал-маёр Браун, некалькі палкоўнікаў, духоўнік і слугі. 22 мая а 7-й ра-

ніцы, хаваючы сваю асобу ў мундзіры капітана аўстрыйскіх войскаў, без медалёў, імператар адправіўся ў касцёл езуітаў. Па вяртанні ў дом, дзе спыніўся, нікога не прымаў.

23 мая а 11-й раніцы званы і гром гарматаў, што былі расставлены па гарадскім вале, паведамілі жыхарам пра набліжэнне імператрыцы да Магілёва, куды яна ўехала праз трыўмфальную браму, акружаная світаю. На ўездзе яе сустрэлі чальцы магістрата і паднеслі залаты і срэбраны гарадскія ключы.

Каталіцкі епіскап Станіслаў Сестранцэвіч разам з духавенствам сустрэў Кацярыну II пры касцёле кармелітаў, такім жа чынам яе сустрэў і праваслаўны епіскап Георгій Каніскі каля саборнай царквы Св. Спаса, дзе імператрыца засталася на літургію.

З царквы Кацярына адправілася ў Шклоўскае прадмесце ў палац, дзе знайшла імператара, які яе чакаў. Падышоўшы, ён пацалаваў ёй руку, а яна паводле рускага звычаю пацалава яго ў твар. Пасля ветлівай сустрэчы імператрыца запрасіла госця на абед. Маючы сваю світу, імператар адмовіўся ад прапануемых імператрыцай ганаровай варты, слуг і пажоў. Пад час сваіх прагулак па горадзе быў задаволены, калі яго не пазнавалі.

У час знаходжання высокіх гасцей у горадзе ўсе дамы былі ілюмінаваны самым раскошным чынам. Перад прыездам Кацярыны было сабрана да 10 000 войска, што размясцілася лагерам за горадам.

У прызначаны дзень прыёма (24 мая) ёй былі прадстаўлены князь Станіслаў Пянятоўскі, епіскапы, шляхта, вайсковыя і цывільныя чыны, магістрат і шануемыя грама-

дзяне. Пасля абеду, а 7-й вечара, імператрыца з імператарам паехалі ў тэатр слухаць оперу. Пакуль высокія чыны былі ў горадзе, граф Чарнышоў даваў балы і вячэры.

25 мая імператрыцы былі прадстаўлены дамы. Пасля абеду – канцэрт.

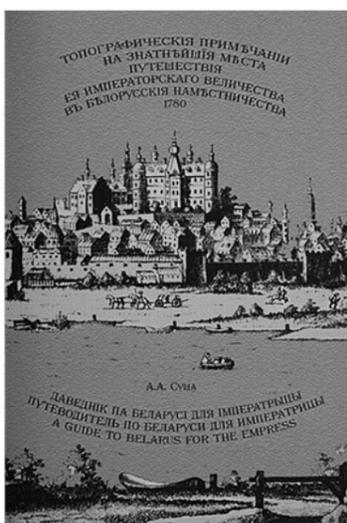
26 мая Кацярына з Іосіфам аглядалі мясціны, потым разам паехалі ў касцёл кармелітаў, дзе іх сустрэў епіскап з усім духавенствам. У касцёле Кацярына, пасадзіўшы побач імператара, слухала літургію. Пасля яны вярнуліся ў палац, дзе абедалі, а ўвечары наведалі тэатр.

27 мая Кацярына і Іосіф былі ў царкве Св. Спаса, пасля абеду – на канцэрце.

28 мая Іосіф слухаў літургію ў касцёле езуітаў, пасля месы меў размову з кіраўніком езуітаў Чарневічам. Увечары разам з Кацярынай быў у тэатры на оперы.

29 мая Кацярына II і Іосіф II паехалі да драўлянай царквы Уваскресення Хрыстова і там, у памяць свайго наведвання горада, паклалі першы камень у падмурак каменнай царквы.

Па абедзе, а 3-й гадзіне дня, Кацярына і Іосіф з графамі Кобенцлем і Румянцавым-Задунайскім у карэчце выехалі з Магілёва ў Шклоў. А 6-й прыехалі ў горад, дзе генерал-паручнік Зорыч меў шчасце прымаць манархі не засумавалі, гаспа-

Факсімілья, выдадзеная ў Беларусі

дар падрыхтаваў вячэру, бал, феерверк і ілюмінацыю. На другі дзень Кацярына і Іосіф паехалі ў Оршу, дзе абедалі. А 3-й гадзіне ў адной карэчце ехалі да Смаленска: адкуль імператрыца паехала ў Пецярга, а імператар – у Маскву...

Так кніга з бібліятэкі А. Пушкіна адгарнула малавядомую старонку гісторыі нашага краю.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Мікалай ГЛАДКІ

Мая вёска – погляд на гісторыю

(Працяг. Пачатак у № 46)

Якаў Незабытоўскі ў 1844 г. аформіў і зацвердзіў у самых высокіх губернскіх інстанцыях інвентар маёнтка. У ім і ў вёсцы было 39 сялянскіх гаспадарак (217 мужчынаў і 189 жанчынаў, у тым ліку працаздольныя 122 мужчыны і 99 жанчынаў). Маёмасць сялянаў складалася з 40 коней, 94 валоў, 58 кароваў, 75 авечак, 83 свіней, 8 вулляў пчолаў і 74 галавы быдла. Усяго ў маёнтку было 926 дзесяцінаў: у памешчыка 236 дзесяцінаў ворнай і 329 сенакоснай зямлі, 117 дзесяцінаў лесу. Кожны сялянскі двор быў надзелены 8 дзесяцінамі агароднай, ворнай і сенакоснай зямлі.

Нашыя далёкія продкі выконвалі наступныя павіннасці на памешчыка: 3 дні з канём і 1 без каня на тыдзень, 12 дзён згону (гвалтам) кожным мужчынам і жанчынай на год. Акрамя таго, сяляне давалі пану штогод даніну: 2 пёўні, 15 яек. Сялянская сям'я таксама выплочвала дзяржаўныя падаткі і выконвала дадатковыя павіннасці: ахову і начныя варты па чарзе. Працаздольным лічыўся ўзрост ад 12 да 60 гадоў, пры гэтым хлопчыкі да 17 гадоў, а дзяўчынкі з 14 да 17 гадоў прыцягваліся толькі да лёгкай працы. Жанчыны прыцягваліся да ўсіх працаў з 16 да 55 гадоў.

Сялянскія сем'і былі вялікімі. У інвентары 1844 г. пасямейны склад выглядаў так: Марцін Кадан – 14 чалавек, Марко Будзейка – 7, Павел Кадан – 7, Якаў Сачко – 9, Янко Слесарчык – 7, Аксэнта Сыч – 5, Грышко Кадан – 5, Пракоп Троска – 7, Дар'я Будзейка – 5, Аляксей Сяргей – 7, Андрэй Троска – 9, Бенядзік Гладкі – 11, Мікіта Гладкі – 10, Дамінік Руды – 9, Бендысь Зюсько – 8, Васіль Сыч – 13, Васіль Яблонскі – 9, Якаў Гладкі – 10, Давід Кадан – 6, Фёдар Кадан – 15, Грышко Троска – 15, Іван Водчыц – 6, Іван Будзейка – 9, Пракоп Кадан – 4, Рыгор Бында – 4, Ануфрый Будзейка – 5, Сямён Гладкі – 10, Амялян Троска – 8, Міхаіл Сачко – 10, Іван Кадан – 10, Цыпрыян Водчыц – 8, Тодар Кадан – 4, Іван Сачко – 10, Герасім Сачко – 7, Іван Троска – 6, Андрэй Казёл – 8, Андрэй Казёл – 9, Даніла Зюсько – 9, Даніла Сяргей – 7.

Якаў Незабытоўскі меў славу жорсткага прыгонніка. Захавалася судовая справа, якую разглядаў у 1836 г. Наваградскі земскі суд па яго скарызе на няправільнае абвянчэнне ксяндзом Варанчанскага касцёла сялянкі з Кайшоўкі Фядоры Рудой з адстаўным салдатам з вёскі Бярозавец Андрэем Гурыным, якая пасля смерці мужа засталася з трыма дзецьмі і без дазволу памешчыка ўступіла ў шлюб з селянінам іншай вёскі. Незабытоўскі патрабаваў яе вяртання з той маёмасцю і дзецьмі, што яна ўзяла з сабой. Цікава, што суд і царкоўныя ўлады не задаволілі скаргу памешчыка.

Якаў Незабытоўскі завяшчаў Кайшоўку свайму пляменніку Аляксандру – адну частку і дзве часткі – свайму сыну Сцяпану. Першы быў захоплены ідэяй аднаўлення польскай дзяржавы ў яе межах да першага падзелу ў 1772 г. Будучы за мяжой, цесна кантактаваў з удзельнікамі паўстання 1830–1831 гг., напісаў і выдаў некалькі кніг, у якіх выкрываў Кацярыну II і Мікалая I. Калі вяртаўся на радзіму, то ў Львове на мяжы быў арыштаваны і знаходзіўся пад следствам цяжка хворым у турэмнай камеры ў адным з манастыроў у Вільні, дзе і памёр за некалькі гадзінаў да вынясення прысуду ў 1849 г.

Пасля смерці Якава адзіным спадчыннікам маёнтка Кайшоўкі стаў Сцяпан Незабытоўскі. Ён нарадзіўся ў 1805 г. Пасля заканчэння Варшаўскага ліцэя вучыўся ў Віленскім універсітэце. З 1828 па 1831 г. працаваў у канцылярыі Наваградскага павятовага маршалка (прадвядзіцеля дваранства). У тым жа годзе стаў калексім рэгістратарам. У 1847 г. абраны прадвядзіцелем Гродзенскага губернскага дваранскага сходу. За «дбайную і бездакорную службу» цягам 15 гадоў у 1848 г. ушанаваны адпаведным Знакам. У наступным годзе стаў тытулярным дарадцам, другі раз абіраецца губернскім прадвядзіцелем дваранства, паўнамоцтва якога выконваў па 1853 г. Пабраўся шлюбам з Цэлінінай Біспінг, дачкою палкоўніка польскіх войскаў Адама Біспінга фон Гален і Тэрэзіі Мікульскай. Ад гэтага шлюбу былі дзве дачкі – Марыя і Лізавета. Памёр С. Незабытоўскі ў 1890 г.

Пры ім нашыя прапрадзеды выходзілі з прыгоннай залежнасці паводле закона 1861 г. Цяперашнія прысудзілі ўчасткі кайшоўскіх сялянаў – выкупленыя тады зямельныя надзелы. Вузкія палоскі цягнуліся насупраць кожнага агарода, дзе стаялі сялянскія гаспадарчыя пабудовы.

За тры гады да адмены прыгоннага права ў 1858 г. быў праведзены апошні рэвізскі перапіс. У Кайшоўцы жылі 48 сем'яў (агульнай колькасцю 416 чалавек). У маёнтку дзейнічалі 2 вадзяныя млыны на рацэ Сэрвач; адзін у 1865 г. згарэў з-за неасцярожнага абыходжання з агнём млынара Сцяпана Цеслюка і шляхціца Міхаіла Адамовіча. Была ўзбуджаная судовая справа ў Наваградскім павятовым судзе. Млынара аштрафавалі на 1 рубель срэбрам.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

20 верасня 1879 г. у Кайшоўцы адбыўся пажар. Згарэлі 32 хаты з 48. Будынкі стаялі амаль ушчыльную, супрацьпажарных разрываў паміж групамі дамоў не было, вуліца была вельмі вузкая. Таму пасля пажару ўлады мелі намер унесці ў планіроўку істотныя карэктывы. Паводле правілаў тых часоў адлегласць паміж дамамі павінная быць не менш за 6 сажняў з пашырэннем вуліцы да 10 сажняў з даданнем новых прамежаў праз 8 будынкаў. Сяляне не з усімі патрабаваннямі былі згодныя. 27 кастрычніка таго года пагарэльцы сабраліся на свой сход з удзелам члена Наваградскай павятовай па сялянскіх справах установы, на якім вырашылі, што «прад'яўлены нам план для новых пабудоваў прызнаць зручным для нас. Што ж да прапановы аб пашырэнні вуліцы да 10 сажняў і прызначэння завулкаў, з-за недахопу сядзібнай зямлі і цяжкасці скарыстаць на тое палявую зямлю, хадайнічаць аб вызваленні ад таго». Забудова вуліцы вялася паволаму. Гэта мы назіраем і сёння ў старой частцы вуліцы вёскі.

Карчма ў Кайшоўцы (фота 2-й паловы XIX ст.)

Пры Сцяпане Незабытоўскім у Кайшоўцы з'явілася карчма на выезде з вёскі ў бок Цырына. Яна стала прытулкам п'янства. Жыхары былі змушаныя звярнуцца да ўладаў з патрабаваннем зачыніць яе. У Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі захоўваецца дакумент: «Сельскі прысуд. 1883, студзеня 3 дня, мы – жыхары вёскі Кайшоўка Сэрвацкага таварыства Цырынскае воласці сабраліся ў канцы вёскі і параліся аб жыцці-быцці, прыйшлі пасля разважання да аднадушнага меркавання, што галоўна прычынаю як нашага маральнага падзення, так і гаспадарчага спусташэння служыць п'янства: яно адцягвае нас ад гаспадаркі, ад царквы Божай, цягне да крадзяжу, буянства і сучажніцтва, адймае сумленнасць, мір і згоду паміж суседствам, шлюбом і сямействам, спараджае ляноту, бязвольне, пагібельныя заклоты ў сямействе, непавагу ўладаў і старэйшых, нявернасць у шлюбе, служаць раннім спакусам нашай моладзі, прывучаючы іх да безсаромнасці... наогул да забыцця сваіх абавязкаў і патрэбаў, так што апошняе спадзяецца на гарэлку. Дзякуючы хітраці, спрыту і выкрутлівасці габрэя-шынкара, ён здолеў сцягнуць не толькі працай здабытую капейку, але і апошнюю авечку, адзенне, апошні хлеб, нават апошнюю кашулю для разліку з ім. Наступствам ўсяго гэтага і выйшла, што нягледзячы на дастатковы ўрадаў і зручныя заробкі на месцы, бо каля нас знаходзіцца лясныя дачы і сплаўная рака, многія з нас праз п'янства спустошылі свае гаспадаркі і зусім збяднелі да таго, што зрабіліся немагчымымі плацельшчыкамі дзяржаўных павіннасцяў, а збіраць іх для службовых асобаў станавіцца год ад году цяжэй і даводзіцца міжволі за іх плаціць грамадству. Мала гэтага, да вялікага нашага сораму і пасаромлення, ужо і крадуць коней. Таму, каб пазбавіцца ад усяго гэтага, мы па добраахвотнай і аднадушнай думцы пастанаўляем прасіць:

1) існуючую ў нашай вёсцы карчму з продажу гарэлкі і розных тавараў, як белых так і чырвоных, зачыніць назаўжды і самога шынкара-габрэя выдаць з нашай вёскі прэч – туды, дзе ён прыпісаны да свайго грамады, бо ён не пакіне эксплуатаваць нас продажа гарэлкі і іншым, хоць таемна, ды яшчэ, мабыць, можа і па-рознаму помсціць нам;

2) тых асобаў з нашай вёскі, якія ўздумаюць быць супраць, альбо ўбудучыні зноў адкрыць карчму, ці будуць патураць тайнаму продажу спіртных напояў, штрафаваць на карысць царквы 5 рублёў і 3, а таксама – папярэджваць аб тайным шынкарстве, прыняць наступныя меры: асобаў, абвінавачаных у гэтым продажы гарэлкі, штрафаваць 20 рублямі, з якіх палову выдаць ва ўзнагароду таму, хто паведаміў, а астатнія ўносіць у карысць прыходскай царквы; тыя ж, што даведаюцца аб тайным продажы піцей і не данясуць грамадству, штрафаваць 5 рублямі.

Затым гэты наш прысуд за нашым подпісам з прыкладаннем патрэбных пачатак прадставіць у Наваградскую павятовую па сялянскіх справах установу з пакорлівай просьбай учыніць распараджэнне аб правядзенні неадкладна нашага прысуду да ажыццяўлення». У канцы ішлі подпісы прысутных сялянаў.

(Працяг будзе)

Блакітны скарб Беларусі

Уздоўж

1. Адна з найбуйнейшых рэк Беларусі. 4. Возера на Віцебшчыне, уваходзіць у Браслаўскі нацыянальны парк. 8. Частка рачной даліны, што затапляецца пры разліве. 9. Прыток Нёмана, на ім створанае вадасховішча для акумуляцыі вады ў Свіслачы. 11. Чарада пералётных птушак. 14. Рыбападобная жывёліна, што водзіцца ў рэках басейна Заходняй Дзвіны. 15. Рака, на якой быў закладзены адзін з старажытных гарадоў Беларусі. 19. Курорт на Дняпры. 21. Паляўнічы-прафесіянал. 22. Прыток Прыпяці. 23. Прыродная вобласць пашырэння пэўнага віду жывёлаў, раслінаў. 24. Рыбалоўная снаць у выглядзе двух рухомых палазоў з сеткай. 25. Неглыбокае месца на ўсю шырыню ракі, прыдатнае для праходу і праезду. 27. Мясцовая назва азёрнага чароту. 29. Колішняе перасохлае рэчышча. 34. Беларускі геабатанік, адзін з першых даследчыкаў расліннасці Палесся. 35. Возера ў Ратонскім раёне. 36. Рэдкая травяністая расліна, занесеная ў спіс ахоўных; два віды яе сустракаюцца на берагах возера Дрывяты на Браслаўшчыне. 39. Схіл берага. 40. Зборнік геаграфічных картаў. 41. Заток лёду ў русле ракі ў час ледаходу. 42. Рака, апетая ў паэме беларускага класіка.

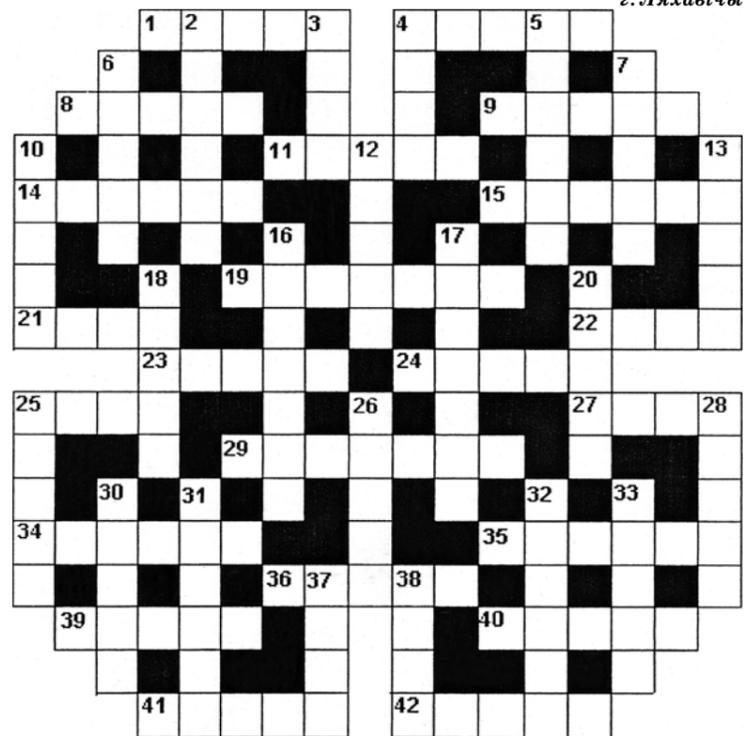
Упоперак

2. Рака ў Мінску (цяпер пад зямлёю), колішні прыток Свіслачы. 3. Возера на мяжы з Латвіяй, дзе жывуць рэлікты ледавіковага перыяду, занесеныя ў Чырвоную кнігу Беларусі. 4. Ледзяная кашка на паверхні вадаёма перад замарзаннем. 5. Гідралагічны заказнік, створаны ў 1968 годзе на

тэрыторыі Пружанскага і Свіслацкага раёнаў. 6. Санаторый на курорце «Нарач». 7. Месца на чалегу турыстаў. 10. Возера ў Чашніцкім раёне. 12. Адгалінаванне рэчышча. 13. Самае вялікае возера ў Беларусі. 16. Сістэматызаваны збор звестак аб водных рэсурсах краіны. 17. Возера на Лепельшчыне, на беразе якога знаходзіцца ваенны санаторый. 18. Ланцуг невысокіх узгоркаў на тэрыторыі ландшафтнага заказніка «Асвейскі». 20. Балотная трава. 25. Возера ў Бярозаўскім раёне, выкарыстоўваецца як аха-

ладжальнік ДРЭС і служыць эксперыментальнай базай па развядзенні крэветак. 26. Прыток Сожа. 28. Мастак В. Цвірка як стваральнік пейзажнай карціны «Нёман». 30. Невялікая рыбацкая лодка. 31. Характэрная адметнасць палескіх ландшафтаў. 32. Сукупнасць арганізмаў, што жывуць у вадаёмах. 33. Ёні Дняпра-Бугскі, і Агінскі, і Аўгустоўскі. 37. Чырвоная качка, рэдкая, залётная птушка ў Беларусі. 38. Загарадны дом Янкі Купалы на Дняпры.

Склаў Іосіф КАРПЫЗА,
г. Ляхавічы

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МЕДНІЦТВА – тэхніка вырабу гаспадарчых і мастацкіх рэчаў з медзі; галіна дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва. Вядомае ў краінах Старажытнага Усходу з 4-га тысячагоддзя да н.э., у Еўропе – з 3-га тысячагоддзя да н.э. На землях Беларусі вытворчасць мастацкіх вырабаў з прывазнай медзі і яе сплаваў (дыядамы, бронзалеты, пярсцёнкі, спражкі і інш.) вядомая з часоў бронзавага веку. Росквіту дасягнула ў XVII–XVIII стст. У многіх гарадах і мястэчках працавалі майстры-меднікі і катляры,

якія з прывазнай ліставой медзі выраблялі разнастайны літургічны і гаспадарчы посуд: тазы, падносы, чайнікі, кварталы, кубкі, каўшы, талеркі, конаўкі і інш. У сярэдзіне XVII ст. беларускія майстры (Ф. Мікулаеў, М. Сямёнаў і інш.) працавалі ў Рускай дзяржаве, дзе выраблялі для маскоўскіх храмаў і царскага двара царкоўнае і гаспадарчае начынне.

Тэхніка і віды мастацкай апрацоўкі медзі разнастайныя: выкалатка, паянне, чаканка, гравіраванне арнаментальных (раслінных, зааморфных) і сюжэтных-тэматычных кампазіцыяў. Вялікіх памераў тазы, падносы, жароўні выцягваліся з аднаго кавалка медзі. Пасудзіны больш складаных формаў выраблялі з дапамогай спецыяльных прыстасаванняў. Знутры пасудзіну лудзілі. У канцы XVIII – XIX стст. медніцтвам займаліся майстры некаторых рудняў на Гомельшчыне, Гродзеншчыне і інш. Медніцтва таго часу вызначалася своеасаблівым спалучэннем усходніх формаў з традыцыйнымі мясцовымі. Глякі, тазы, кварталы, дайніцы, збаны, вёдры, блізкія па форме аналагічнаму глінянаму і драўлянаму посуду, былі пашыраныя пераважна ў побыце мяшчанаў. Асноўны від дэкаратыўна-мастацкага аздаблення вырабаў – фактурная апрацоўка паверхні, паліроўка, што давала прыгожае зіхаценне. У пач. XX ст. медніцтва заняпала. Калекцыі меднага посуду XVIII–XIX стст. зберагаюцца ў беларускіх музеях.

Медніцтва. Медны посуд (к. XIX–пач. XX)